

Владимир Д. Папић¹

Универзитет у Новом Саду, Филозофски факултет, Одсек за компаративну књижевност

КЊИЖЕВНОСТ ЗА ДЕЦУ ДЕЈАНА АЛЕКСИЋА У НАСТАВНИМ ПРОГРАМИМА И УЏБЕНИЦИМА ЗА ОСНОВНУ ШКОЛУ

Сажетак: Рад представља анализу позиције Дејана Алексића као писца за децу у актуелним наставним програмима и уџбеницима за основну школу. Анализираћемо реформисане наставне програме Српског језика и књижевности на подручју Србије и Републике Српске, у које су уврштена поетска, прозна и драмска дела Дејана Алексића, као и методичку обраду ових текстова унутар одабраних читанки различитих издавача (Завода за уџбенике Београд, Едуке, Вулкан знања, Фреске, Нове школе, Новог Логоса и Завода за уџбенике и наставна средства Источно Ново Сарајево). Ауторово дело ћемо посматрати и у контексту реформи наставних програма и уџбеника књижевности, односно других дела савремених аутора која су у њих уврштена са циљем популаризације књижевности међу читаоцима школског узраста. Циљ овог компаративног методичког истраживања јесте потврђивање канонске позиције Дејана Алексића као дечјег писца у оквирима школске и домаће лектире, као и приказивање начина на које се у одобреним читанкама тумаче његова најпознатија дела намењена деци (драмски текст *Слава*, избор из поезије, збирке прича *Музика ђиражи уши* и *Која се тииче како живе ђриче*, као и роман *Цицела на крају света*).

Кључне речи: књижевност за децу, Дејан Алексић, наставни програми, уџбеници, савремена српска књижевност

Актуелне реформе наставних програма и уџбеника намењених настави Српског језика и књижевности подразумевале су тражење „средњег пута” између традиције – класика српске и светске књижевности за децу – и савремених аутора чија је позиција међу дечјим писцима у већој или мањој мери потврђена у Србији и свету. Један од савремених аутора чије се дело нашло у реформисаним наставним програмима јесте и Дејан Алексић (1972), аутор преко двадесет књига за децу и добитник тридесетак

¹ vladapapic98@gmail.com

најзначајнијих награда које се додељују писцима за децу и одрасле у Србији. Осим једног од најнаграђиванијих савремених аутора дечје књижевности, Алексић постаје и један од највољенијих и најчитанијих писаца међу читаоцима школског узраста, стога не чуди његова заступљеност у актуелним наставним програмима Српског језика и књижевности, где су његова дела уврштена у изборе школске, домаће и допунске лектире.²

Ученици се са делом Дејана Алексића први пут сусрећу у другом разреду основне школе, када у оквирима домаће лектире читају избор из кратких прича савремених српских аутора – Бранка Стевановића („Прича из ормана“), Весне Видојевић Гајевић („Бркљача“) и Дејана Алексића („Једном је један дечак зевнуо“). Наставни програм књижевности у овом разреду подразумева одмереност при избору дела класичних и савремених аутора, као и њихову оптималну заступљеност – другаци читају класике дечје поезије – Змаја, Војислава Илића, Ђопића, Радовића, Лукића, Антића, Трифуновића, Витеза и Пушкина, народну прозу, као и дела Доситеја Обрадовића, Десанке Максимовић, Гроздане Олујић, Су Ју Ђина, Феликса Салтена, Градимира Стојковића, Мирјане Стефановић и Ђанија Родарија, односно драмске текстове Александра Поповића, Гвида Тартаље, Ане Миловановић и Тода Николетића. Домаћу лектуру, осим поменутих кратких прича Д. Алексића, Б. Стевановића и В. Видојевић Гајевић, чине и кратке народне умотворине, бајке Ханса Кристијана Андерсена и Десанке Максимовић, као и избори из поезије Љубивоја Ршумовића и Драгомира Ђорђевића.

Прича „Једном је један дечак зевнуо“ припада збирци *Музика игражи уши* из 2008. године (Алексић 2019: 18–21), која је „под јаким стилским и тематским утицајем приповедака Душана Радовића и њиховог специфичног хумора, али се може читати и као дијалог са другим старијим ауторима“ (Тропин 2020: 5). Ипак, највећа вредност приче „Једном је један дечак зевнуо“ лежи у њеној актуелности и неочекиваној поенти – ученик другог разреда ће уз њу научити да не би требало да зева без руке на устима, како се муве и мушице из главе избацују образовањем и читањем књига, а из ове приче на суптилан начин сазнајемо и да је политичка (не)писменост потекла из мањка образовања, а да, са друге стране, образовни процес политички не описмењава ученике. Иако ове теме, по правилу, нису намењене ученицима првог циклуса основног образовања и васпитања, Алексићева прича нам показује да осмогодишњаци

² Треба поменути да су и поједине читанке настале према претходно важећим наставним програмима садржавале текстове Дејана Алексића, на пример, у читанци за четврти разред основне школе *Прича без краја* београдског Завода за уџбенике (Опачић, Пантовић 2015), овај аутор је заступљен „Ветровитом причом“.

и те како могу да разумеју проблеме са којима се суочавају одрасли, уколико се њима приступи на адекватан начин, занимљиво и интелигентно. Одабиром ових трију прича савремених српских писаца, аутори наставног програма за други разред основне школе показали су да је неопходно пронаћи нови, савремени језик којим ће се путем домаће лектире комуницирати са ученицима – „Прича из ормана” Бранка Стевановића ученицима представља хуморну „исповест” из пишчеве радионице, чији је главни јунак ауторов кућни љубимац – паук, док „Бркљача” Весне Видојевић Гајевић даје приказ топле, породичне атмосфере испуњене љубављу и носталгијом, односно бајковиту причу о застарелом кухињском предмету, са којом ученици могу да се поистовете.

С обзиром на то да су у питању изузетно кратке приче, неки од аутора читанки за други разред основне школе су их уврстили међу уџбеничке садржаје, иако припадају домаћој лектури. У овом раду ћемо приказати на који начин је прича „Једном је један дечак зевнуо” представљена у уџбеницима издавачких кућа Едука и Фреска. У првом од два уџбеника књижевности које је објавила издавачка кућа Едука – *Читанци за други разред основне школе* Миланке Берковић и Натали Шарић (2019), домаћој лектури посвећено је поглавље „Од полице до полице”. На овим страницама су заступљени сви текстови домаће лектире прописани предметним програмом, који заузимају двадесетак страница уџбеника. Карактеристика уџбеника овог ауторског тима јесте његова заснованост на (заборављеним) дечјим играма, чиме се ученици подстичу не само на читање књижевних текстова и креативно изражавање већ и на дружење и играње игара попут „Коларићу – панићу”, „Царе, царе, господаре” или „Арјачкиње, барјачкиње”. Игра, машта и креативност доминантне су и у методичкој обради приче Дејана Алексића – од ученика се не захтева да анализирају садржај приче, већ да наведу још шаљивих разлога за стављање руке на уста при зевању, објасне реченицу „Избацићемо ми теби те мушице из главе!”, повезујући је са својим личним искуством, односно да представе причу Дејана Алексића у стрипу и своју верзију упореде са стриповима другара из разреда.

У *Читанци за други разред основне школе* Мареле Манојловић и Снежане Бадуновић (2019) наилазимо на другачију концепцију уџбеничког текста – лектирски садржаји су такође уврштени у текст уџбеника, али су сада у питању уџбеничке целине засноване на тематској сродности. Прича Дејана Алексића смештена је у поглавље „Школе су велики чудни дворци”, заједно са књижевним текстовима Гордане Илић, Драгана Лукића, Ане Миловановић, Мирослава Антића, Градимира Стојковића, Драгомира Ђорђевића, Гвида Тартаље, Александра Поповића и Милутина Тасића. У односу на претходно

представљену читанку исте издавачке куће, у овом уџбенику је посвећена знатно већа пажња тумачењу текста приче „Једном је један дечак зевнуо”. Од ученика се захтева да пре читања приче размисле о томе зашто је важно да учимо и стичемо различита знања, а након текста су дата подробна објашњења непознатих речи, за којима следе одељци „Питамо, причамо”, „Твоје речи”, „Задатак за радознале” и „Мала школа писања”. Увиђамо да су на овај начин ученици знатно ангажованији при интерпретацији књижевног текста, а да разноврсни типови задатака подстичу његово боље разумевање. Од ученика се тражи да заокруже слова испред одговора које сматрају тачним када је у питању пишчева намера при писању ове приче, да одговоре на питања о главном јунаку и његовој ружној навици, мувином боравку у дечаковој глави као у биоскопу, односно мањку „тихих мисли”, као и о другој фази мувиног боравка, у којој јој је дечак знањем уништио живот. Одељак „Твоје речи” ученицима нуди низ питања у вези са значајем читања, међу којима је захтев да објасне због чега ауторка Јасминка Петровић сматра да се од читања расте, односно да протумаче цитат: „Троје деце ће спасити свет: дете са књигом у руци, дете у природи и дете које измишља игре без играчака”. Задатак за радознале ученике упућује на египатске хијероглифе, док одељак „Мала школа писања” ђаке наводи да (помоћу смерница) напишу кратак приказ књиге која им се допала, чиме се додатно проширује подручје разумевања и примене наученог током читања ове приче Дејана Алексића.

У уџбенику *Зналац свезналац: Читанка за други разред основне школе* Тање Михаљчић, Јоване Латиновић и Вука Секача (2024а) ИК Фреска представљен је иновативан приступ наставним садржајима књижевности, који је очигледан помак у односу на претходне уџбенике истог предмета овог издавача. Уџбеници свих базичних предмета су представљени као целина (део „едиције” *Зналац свезналац*), уџбенички текст је допуњен атрактивним илустрацијама, а осим стандарних питања, налога и задатака, наставна обрада појединачних књижевних дела неретко бива графички представљена као текст неког дечјег часописа, са занимљивостима и енигматским играма. Прича Дејана Алексића припада целини „Слатке школске муке”, у коју је уврштена са делима Д. Лукића, М. Антића, А. Миловановић, А. Поповића и Г. Тартаље, односно конструисаним текстом о Доситеју Обрадовићу, као што је случај и са читанком М. Манојловић и С. Бабуновић. Пре читања се од ученика тражи да промисле о изразу *лейиџи као мува без љаве*, непознате речи су дате на маргинама, док након текста следе одељци „Пут у средиште приче” и „Забавник” – у ком се ученици упознају са старим Египтом и његовим фараонима и пирамидама.

Методичка обрада Алексићевог текста заснива се на једанаест кратких питања, чије одговоре ученик треба да пронађе у самом тексту (природа дечаковог проблема, разлози мувиног останка у његовој глави, дечакова осећања и поступци, информације о чему дечак чита), односно да искаже шта га је изненадило у понашању дечакових родитеља и да одговори на питање шта он сам воли да чита. Ученик се затим упућује на радну свеску истог ауторског тима (Михаљчић, Латиновић, Секач 2024б), у којој треба да утврди градиво кроз пет питања – да наведе главне јунаке приче, објасни које то правило лепог понашања дечак није поштовао, каже где се мува населила када је одлетела из дечакове главе, повеже дефиниције са појмовима гладјатори, гусари и витезови, односно да одговори на који начин би подстакао друга или другарицу да почне више да чита.

И наставни програм Српског језика и књижевности за четврти разред основне школе у Србији покушава да пронађе праву меру између књижевних класика и дела савремених аутора – драмско дело *Слава* Дејана Алексића (2010: 72–74) припада школској лектури, уз књижевне текстове Гвида Тартаље, Љиљане Крстић, Војислава Илића, Момчила Моша Одаловића, Мирослава Антића, Бранка Миљковића, Добрице Ерића, Алексија Марјановића, Бранка Ћопића, Десанке Максимовић, Бранислава Црнчевића, Владимира Андрића, Бранислава Нушића, Гроздане Олујић, Светлане Велмар Јанковић, Лава Толстоја, Драгана Алексића, Весне Алексић и Ханса Кристијана Андерсена. Осим домаће лектуре, којој припадају дела Милована Данојлића, Драгана Лукића, Јасминке Петровић, Ренеа Гијоа, Ерика Најта и Александра Поповића, ученицима и учитељима се даје могућност да одаберу три текста са списка од четрнаест дела додатног избора лектуре. У четвртом разреду се ученици први пут сусрећу са додатним избором лектуре, који ће их пратити до краја основне и током средње школе, а у овом „прелазном” периоду између два циклуса основног образовања могу да се упознају са делима значајних аутора српске и светске књижевности, попут Горана Петровића, Едмонда де Амичиса, Јохане Шпири, Михаела Ендеа, Астрид Линдгрен, Уроша Петровића или Моме Капора.

Драмски текстови уврштени у школску лектуру за четврти разред основне школе тематски су повезани причом о свакодневици ученика и њиховом школском животу, односно његовим различитим етапама током школске године. У драмском тексту *Подела улоја* Гвида Тартаље налазимо ученике који се спремају за школску представу, у којој нико неће да буде магарац, све док не буде „преварен” причом о штрудли која ће се налазити у јаслама. *Кад йролеће дође* Љиљане Крстић говори о бујању природе и школских љубави почетком

пролећа, док драмски текст *Слава* Дејана Алексића говори о летњем распусту као свецу који ремети светица – домаћа лектира, неодвојива од њега. Иако смештени у различитим околностима школског (и кућног) живота, односно свакодневице ученика, ови драмски текстови су погодни за педагошки позоришни рад са децом и извођење у школским и ваншколским условима.

Читанка за четврти разред основне школе ИК Едука, ауторки Моње Јовић и Наде Тодоров (2021), представља један од најбоље промишљених уџбеника књижевности на нашем тржишту. Атрактиван дизајн и методичка апаратура која упоредо прати сваку текстуалну целину дају ученицима ново искуство размишљања и учења о књижевности. Унутар наставне области „Путовање”, *Слава* Дејана Алексића дата је уз дела народне књижевности, али и текстове Добрице Ерића, Александра Поповића и Светлане Велмар Јанковић. Ученици се на почетку наставне јединице упознају са стваралаштвом аутора, које је у овом уџбенику представљено у одељку „Читај више”. На тај начин се ученици четвртог разреда не оптерећују сувопарним биографским подацима о писцу, већ је фокус на даљем читању – у овом случају ауторке ученицима предлажу Алексићев роман *Цицела на крају свећа*. Сам драмски текст је дат у левом ступцу, док десни стубац чини његова интерпретација у виду одељка „Разговарамо о... драмском тексту”. Тако ученик уз читање сваке странице текста може упоредо да одговара на питања, или да се, током интерпретације на крају читања, подсећа делова текста везаних за питања, налоге и задатке. Ученици након читања треба да наведу драмска лица, протумаче дејје намере, Страхинићин однос према ранцу, татину реакцију на његов поступак, необичности у Игоревом обележавању славе, симболику торте коју мајка намерава да направи, татин однос према Страхинићином *духовном уздицању*, мајчин поклон за славу, односно сукоб између жеље за безбрижним провођењем распуста и обавезе читања лектире. Затим следи одељак „... А шта ти кажеш о”, у ком ученици представљају своје виђење школског распуста, читања књига и хумора у књижевном тексту. Ученицима су након тога представљени нови књижевни термини (дидаскалије), а ово знање ђаци треба да примене током писања домаћег задатка у ком ће њима проширити прочитани драмски текст. На самом крају наставне јединице ауторке ученике упућују на основне информације о почецима драме у старој Грчкој.

У читанци *Бескрајне речи* ИК Нови Логос, ауторки Наташе Станковић Шошо и Соње Чабрић (2024), драмски текст *Слава* представља део поглавља „Моја кућица – моја слободица”, који сачињавају и дела Бранка В. Радичевића, Моша Одаловића, Мирослава Антића, Едмонда де Амичиса и Весне Алексић.

За разлику од других анализираних читанки, у овој текст Дејана Алексића прати QR код са својеврсном звучном читанком – аудио-записом драмског текста *Слава*. Овакав поступак може да помогне ученицима у припреми за изражајно читање и извођење драмског текста, иако сматрамо да је неопходно да пре слушања аудио-записа учитељи и ученици сами прочитају текст. Методичку апаратуру након овог наставног садржаја чини одељак „Разговарамо”, кроз који ученик треба да изложи сопствене импресије о прочитаном тексту, опише на који начин је замислио драмска лица, одговори на питања заснована на тексту, а затим и промисли о моралним дилемама Страхине и његових родитеља, односно оправданости поступака ликова овог драмског текста. Ауторке након тога ученике упућују на дијалог као књижевни термин са којима су се већ сусретали, и представљају етапе драмске радње као ново градиво. На самом крају, ученицима су понуђени афоризми о школи и читању из књиге *Свешти смећа* Александра Чотрића.

Слава Дејана Алексића у читанци *Чудесна башта* издавачке куће Нова школа, ауторки Драгице Ивановић и Милице Ђук (2021а), припада поглављу „Мали театар”, у које су уврштени сви драмски текстови које предвиђа обавезан наставни програм за четврти разред основне школе. Интерпретацију овог драмског текста, поред серије питања везаних за анализу прочитаног, подразумева и тумачење пословице *Клин се клином издија*, али и домаћи задатак који захтева проширивање овог драмског текста увођењем још два лика, као и решавање задатака из радне свеске која прати поменућу читанку (Ивановић, Ђук 2021б). У њој су понуђени задаци различитих типова који служе утврђивању градива – они подразумевају дубље разумевање текста, али и народних пословица, креативно изражавање кроз цртање пригодних поклона за обе славе, као и решавање ребуса и укрштенице повезаних са овим књижевним текстом.

Нови наставни програми књижевности за пети и шести разред основне школе проширили су канон школске, домаће и допунске лектире делима савремених српских аутора и атрактивним именима светске књижевне сцене, попут Горана Петровића, Игора Коларова, Иване Нешић, Драгомира Ђорђевића, Владимира Андрића, Бранислава Петровића, Љубивоја Ршумовића, Миодрага Станисављевића, Весне Алексић, Јасминке Петровић, Џ. Р. Р. Толкина, Корнелије Функе, Итала Калвина, Анђеле Нанети и других. Књижевни опус Дејана Алексића је у петом разреду заступљен избором из поезије (у оквиру домаће лектире), као и избором из збирки прича *Музика тражи уши* и *Која се њиче како живе њиче*, у додатном избору лектире. С обзиром на обим истраживања и чињеницу да се књижевни текстови Дејана Алексића налазе у

безмало свакој читанци за пети разред основне школе (ИК Клет, БИГЗ, Креативни центар, Завод за уџбенике, као и у оба уџбеничка комплета Новог Логоса), Алексићев прозни и поетски опус намењен деци представимо двома читанкама за пети разред основне школе – Завода за уџбенике Београд (ауторова поезија) и Вулкан знања (проза).

Читанка за петти разред основне школе Маријане Милошевић (2023) објављена је у издању београдског Завода за уџбенике и представља пример осавремењавања уџбеничких издања државног издавача. Уџбеник је илустровало дванаест значајних српских илустратора (попут Ане Григоријев), а избор текстова одликује пажљиво промишљање потреба ученика и испуњавање програмских захтева, са циљем уврштавања *најбоље* од савремене српске књижевности за децу. Посебна пажња је посвећена избору из савремене српске поезије – уз „Шашаву песму” и „Кад би јастуци проговорили” Мирослава Антића, „Још јуче” и „Догађај у парку” Владимира Андрића, „Кад се воли, а никад се није” и „Пријатеља колко хоћеш” Драгомира Ђорђевића, „Момак и по хоћу да будем” Александра Вуча и „Кад књиге буду у моди” Пеђе Трајковића, на страницама Заводове читанке нашла се и песма „Јабука господина Њутна” Дејана Алексића. Ова песма уврштена је у поглавље „Богатство маште”, где следи након одломака из књиге *Успомене, доживљаји и сазнања* Милутина Миланковића. Миланковићеве школске успомене, пре свега искуство са професором математике које му је омилило ову науку, увертира су за тумачење песме Дејана Алексића. Пре самог читања, ученици разговарају о свом омиљеном научнику (односно о научницима чија су им имена позната), док илустрација која претходи песми садржи јабуку, слово G (ознаку за јачину гравитационог поља) и симбол стрелица окренутих надоле. Она, уз објашњење на маргини, ученицима може да послужи за пластичније разумевање феномена гравитације (с обзиром на то да наставни предмет Физика добијају тек у наредном разреду). Комична Алексићева песма заснована је на анегдоти о јабуци која је пала на главу Исака Њутна, и у контексту наставног градива основне школе може да послужи као пример међупредметних повезивања. Ученици заинтересовани за природне науке могу са већим интересовањем да тумаче књижевност, док се код ученика заинтересованих за поезију и рецитовање, могу јавити веће симпатије према природним појавама. Свођење на познато, које смо видели и у случају приче „Једном је један дечак зевнуо”, не представља банализацију тема о којима Дејан Алексић говори, већ он једним новим, деци сродним језиком, открива свет одраслих и њихових интересовања.

Читанка за петти разред основне школе ауторског тима који сачињавају Александар Јерков, Анђелка Петровић и Катарина Колаковић (2019) иде корак

даље у тежњи за модернизацијом наставног процеса. Визуелни идентитет уџбеника, чије су странице замишљене као екран неког електронског уређаја, прати веће интересовање за повезивањем наставе књижевности и техничких достигнућа. Тако у оквиру ове серије уџбеника ученици треба активно да користе дигиталне изворе, а своје активности, на пример, након интерпретације народне бајке *Међедовић* у седмом разреду, могу да наставе и прављењем анимираног филма заснованог на њој у програму Скреч (Scratch). Прозни опус Дејана Алексића у *Читанци за петти разред* Вулкан знања илуструје „Прича за лаку ноћ” из збирке *Музика њражи уши* (Алексић 2019). Аутори ову причу смештају у поглавље „О књижевности”, чији су део песме Милице Стојадиновић Српкиње, Змаја, Бранка Радичевића и Пеђе Трајковића, а сама „Прича за лаку ноћ” симболички затвара читанку и као последња наставна јединица завршава изучавање књижевности у петом разреду.

Мотивациони увод у читање и локализација текста започињу повезивањем ученика са личним искуством слушања прича за лаку ноћ у детињству. Аутори теже да заинтересују ученике за тему стварања, писања прича, њиховог узрока и настанка, упознајући их са Алексићевом збирком *Музика њражи уши*. Прича о симпатичном змају благе природе који тврдоглаво жели да уђе у деџе приче за лаку ноћ као јунак који ће појести двеста педесет три кнедле (уназад), ученике, посебно у делу у ком змај разговара са писцем, може подсетити на „Причу из ормана” Б. Стевановића, читану у другом разреду основне школе, када се ученици упознају и са делом Д. Алексића. Методичка апаратура даје разноврсне могућности за тумачење Алексићевог дела – почевши од испитивања ученичке рецепције, њихових очекивања пре и утисака након читања, преко одељака „Истражујемо”, „Упознај аутора” и „Домаћи задатак”. Интерпретација књижевног текста смештена у одељак „Истражујемо” подељена је на три целине, назване према репрезентативним цитатима преузетим из Алексићеве приче. У првој, названој „Пожелео један змај”, ученици одговарају на питања повезана са уводним делом приче и фигуром змаја. Од њих се захтева да активирају своје читалачко искуство и просуде о разликама између Алексићевог змаја и његових традиционалних представа. Други одељак „Пишете ли приче за лаку ноћ?”, посвећен је начинима приповедања и фигури приповедача, односно писца који разговара са змајем, а корак даље представља захтев да ученици размисле о томе које све особине писац прича за лаку ноћ треба да поседује. И наредна целина, „Дакле, лаку ноћ”, тумачи делове Алексићеве уметнуте приче о змају, уз рефлексије о томе шта је неопходно да би прича настала, њеној сврси и функцијама у свакодневном животу. Ученици

и у овом сегменту наставног тумачења активирају своја знања заснована на животном искуству, и присећају се начина успављивања карактеристичних за детињство. Од ученика се, у виду домаћег задатка, тражи да помоћу интернет претраживача или књига истраже разлике између але, аждаје и змаја као митских бића, односно да своје читање дела Дејана Алексића наставе проналажењем збирке прича *Музика њражи уши*.

Наставни програми за седми и осми разред основне школе се надовезују на претходно изложене концепције засноване на потреби за актуелизацијом наставе књижевности и „наговарањем на читање” ученика основне школе. Уз дела Виславе Шимборске и Марине Цветајеве, Владимира Набокова, Јелене Димитријевић, Светлане Велмар Јанковић, Душана Ковачевића, Уроша Петровића, Јасминке Петровић, Војислава Карановића, Ане Ристовић, Градимира Стојковића, Душана Поп Ђурђевог, Давида Албахарија, Гроздане Олујић, Џ. Д. Селинџера, Ричарда Баха, Корнелије Функе, Сју Таунзенд, Дина Буцатија, Хермана Хесеа, Нила Гејмена, Клод Кампањ и других значајних аутора српске и светске књижевности XX и XXI века, нове садржаје чини и роман *Цицела на крају светиа* Дејана Алексића (2014), у одељку домаће лектире.³ Иако сматрамо да овај роман, као и Ковачевићева драма *Свемирски змај*, представљају дела неупитне књижевноуметничке вредности, њихове теме и стил делују неусклађено са другим програмским садржајима седмог и осмог разреда, попут *Дневника* Ане Франк или Албахаријевог *Мамца* с једне, односно романа *Лејџо када сам научила да лејџим* Јасминке Петровић, *Тајни дневник Адријана Мола* (13 и $\frac{3}{4}$) Сју Таунзенд, Селинџеровог *Ловца у жићу* или *Хајдука у Београду* Градимира Стојковића, с друге стране. Стога сматрамо да би било адекватније ученике VII и VIII разреда упознати са Алексићевим делима „за одрасле”, а роман *Цицела на крају светиа*, као и Ковачевићеву драму *Свемирски змај*, понудити ученицима од четвртог до шестог разреда основне школе, што потврђују и препоруке за даље читање наведене у претходно представљеним уџбеницима.

Алексићев роман представља занимљиво поигравање са појмом времена и карневалског, изокренутог света, у ком је главни лик Скитница која проналази, а затим баца ципелу на дрво, док остали ликови покушавају да је се докопају до епилога – у ком се понавља сцена са почетка романа, само педесет година касније (в. Тропин 2020: 6). Дело писца чије је „стваралаштво за децу обележено метатекстуалном, постмодернистичком поетиком” (Тропин 2020: 3) у *Чићанци за седми разред основне школе* Вулкан знања (Јерков, Петровић,

³ У алтернативном избору је понуђен и роман *Дванаестко море* Игора Коларова.

Колаковић 2021) представљено је одломком „Људи који никада нису били деца”, у оквиру поглавља „Слике из маште”, које чине и текстови Андрића, Антића, Корнелије Функе и Душице Лукић. Одломак илуструје важне одлике романа, попут анахронизама, односа међу ликовима, хумора, парадокса савременог света и живота одраслих, писања и причања прича, а методичка апаратура која прати Алексићево дело подразумева питања за анализу текста у оквиру одељка „Истражујемо”. За њим следе „Звуци прошлости”, посвећени Чарлију Чаплину као најпознатијој скитници светске кинематографије, а затим и „Домаћи задатак”, који ученике наводи на писање приче са темом по сопственом избору, односно на гледање анимираног филма *Прича о итрачкама* на часовима енглеског језика.

Наставни програми Српског језика и књижевности у Републици Српској су такође доживели значајне промене и у њих су сада уврштени и књижевни текстови који се (још увек) не читају у програмима у Србији, као што су *Дружина њокварене славине* Радисава Милића, *Деца Бесџираије* Уроша Петровића, *Прадевојчица* Десанке Максимовић или *Сестире њо метили* Терија Прачета. Наставни програм за шести разред деветогодишње основне школе подразумева читање збирке *Која се тиче како живе њриче* Дејана Алексића (2013). Ова збирка изневерава „не само класичне наративне обрасце, већ и наше устаљене представе о томе шта причу чини причом” (Марковић 2018: 286), а аутор „фикционализује мета-ниво приповедања, [те] сама 'праситуација приповедања' постаје предмет игре и бива подвргнута законима фикције” (Љуштановић 2014: 502), што збирку може довести у везу и са романом *Тристрам Шенди* Лоренса Стерна (в. Гвозденовић 2017: 62).

Читанка за 6. разред основне школе Завода за уџбенике Источно Ново Сарајево, ауторки Сање Мацуре, Љиље Теодоровић и Нине Говедар (2021), значајно доприноси развоју уџбеничке литературе у Републици Српској. У оквиру поглавља „Ловци на снове” читају се и интерпретирају текстови Бранка Ђопића, Горана Петровића, Милована Глишића, Бранислава Нушића, Душана Радовића, Михаила Петровића Аласа, Николе Тесле, Ненада Дивљана и Дејана Алексића. Одломак из Алексићеве књиге предвиђене програмом насловљен је „Ко чита – не скита”, а претходи му одломак из Андрићевог говора приликом добијања Нобелове награде, који представља уводни мотивациони текст. Прича о буви која чита и вуку који улази у причу желећи да се излечи од незнања сродна је причи „Једном је један дечак зевнуо”, а ауторке читанке методичку обраду текста заснивају на питањима у вези са могућношћу „оживљавања прича”, њеним ликовима атипичним за своје природне и књижевне особине,

њиховом симбиотичком односу, као и ученичким рефлексијама о књигама и читању. Осим ауторове биографије и објашњења метафоре, текст прате занимљивости о бувама, као и задатак у ком се од ученика тражи да размисле о Алексићевој метафори која спаја појмове месечева светлост и брашно.

На основу претходно представљених наставних програма и уџбеника књижевности у Србији и Републици Српској, можемо закључити да је Дејан Алексић један од најзаступљенијих аутора „средње генерације”, чија прозна, поетска и драмска дела ученици читају у различитим етапама основношколског образовања. Прича „Једном је један дечак зевнуо”, драмски текст *Слава*, односно Алексићева поезија, збирке прича *Музика њражи уши* и *Која се њиче како живе њиче*, као и роман *Џиџела на крају светља*, представљају важне примере српске књижевности за децу прве четвртине XXI века, због чега је њихово укључивање у основношколски наставни процес неопходно и незаобилазно. Анализа репрезентативних уџбеничких издања је показала различите начине на које се Алексићев опус може интерпретирати у настави, а њихови недостаци отварају могућност усавршавања нових издања у наредним годинама.

ИЗВОРИ

- Алексић 2010: Д. Алексић, *Ирокази за школске и остале њриредбе*, Београд: Креативни центар.
- Алексић 2013: Д. Алексић, *Која се њиче како живе њиче*, Београд: Креативни центар.
- Алексић 2014: Д. Алексић, *Џиџела на крају светља*, Београд: Креативни центар.
- Алексић 2019: Д. Алексић, *Музика њражи уши*, Београд: Креативни центар.
- Берковић, Шарић 2019: М Берковић, Н. Шарић, *Џиџанка за групи разред основне школе*, Београд: Едука.
- Ивановић, Ђук 2021а: Д. Ивановић, М. Ђук, *Чудесна бајта: ѓиџанка за четврти разред основне школе*, Београд: Нова школа.
- Ивановић, Ђук 2021б: Д. Ивановић, М. Ђук, *Радна свеска из српског језика уз ѓиџанку за четврти разред основне школе*, Београд: Нова школа.
- Јерков, Петровић, Колаковић 2019: А. Јерков, А. Петровић, К. Колаковић, *Џиџанка: Српски језик и књижевност за ѓети разред основне школе*, Београд: Вулкан знање.
- Јерков, Петровић, Колаковић 2021: А. Јерков, А. Петровић, К. Колаковић, *Џиџанка: Српски језик и књижевност за седми разред основне школе*, Београд: Вулкан знање.
- Јовић, Тодоров 2021: М. Јовић, Н. Тодоров, *Џиџанка за четврти разред основне школе*, Београд: Едука.
- Манојловић, Бабуновић 2019: М. Манојловић, С. Бабуновић, *Џиџанка за групи разред основне школе*, Београд: Едука.

- Мацура, Теодоровић, Говедар 2021: С. Мацура, Љ. Теодоровић, Н. Говедар, *Чиџанка за 6. разред основне школе*, Источно Ново Сарајево: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Милошевић 2023: М. Милошевић, *Чиџанка за ђеџи разред основне школе*, Београд: Завод за уџбенике.
- Михаљчић, Латинковић, Секач 2024а: Т. Михаљчић, Ј. Латинковић, В. Секач, *Зналац свезаналац, Чиџанка: српски језик за друџи разред основне школе*, Београд: Фреска.
- Михаљчић, Латинковић, Секач 2024а: Т. Михаљчић, Ј. Латинковић, В. Секач, *Зналац свезаналац, Радна свеска: српски језик за друџи разред основне школе*, Београд: Фреска.
- Наставни програм за наставни предмет Српски језик за VI разред основне школе (Република Српска) <https://www.rpz-rs.org/sajt/doc/file/Novi_nastavni_programi/Redovna_nastava/2021/Srpski_jezik_nastavni_program_za_sesti_razred.pdf>. 10. 9. 2024.
- Опачић, Пантовић 2015: З. Опачић, Д. Пантовић, *Прича без краја: чиџанка за четврти разред основне школе*, Београд: Завод за уџбенике.
- Правилник о програму наставе и учења за други разред основног образовања и васпитања (Србија). <<https://pravno-informacioni-sistem.rs/slglrsViewPdf/893c-4453-c577-4ff2-9a57-19f937dd7107?fromLink=true>>. 10. 9. 2024.
- Правилник о програму наставе и учења за четврти разред основног образовања и васпитања (Србија). <<https://pravno-informacioni-sistem.rs/slglrsViewPdf/7f60db-16-8760-4e25-bc8a-f69fe1fb2e2c?fromLink=true>>. 10. 9. 2024.
- Правилник о програму наставе и учења за пети разред основног образовања и васпитања (Србија). <<https://pravno-informacioni-sistem.rs/slglrsViewPdf/39629e1d-f299-4641-896c-22822d565c3a?fromLink=true>>. 10. 9. 2024.
- Правилник о програму наставе и учења за седми разред основног образовања и васпитања (Србија). <<https://pravno-informacioni-sistem.rs/slglrsViewPdf/1cd9f-883-ccfe-4a73-8ccd-95bc212169e1?fromLink=true>>. 10. 9. 2024.
- Станковић Шошо, Чабрић 2024: Н. Станковић Шошо, С. Чабрић, *Бескрајне речи: Чиџанка за српски језик за четврти разред основне школе*, Београд: Нови Логос.

ЛИТЕРАТУРА

- Гвозденовић 2017: А. Гвозденовић, Номо ludens у стваралаштву за децу Дејана Алексића, Нови Сад: *Дејинство*, XLIII/4, 61–65. <<https://zmajevdecjeigre.org.rs/wp-content/uploads/2019/12/Detinstvo-4-2017..pdf>>. 15. 9. 2024.
- Љуштановић 2014: Ј. Љуштановић, Прича и причање као игра у кратким причама за децу Душана Радовића и Дејана Алексића, у: В. Јовановић, Т. Росић (ур.),

- Књижевности за децу у науци и настави*, књ. 18, Јагодина: Факултет педагошких наука Универзитета у Крагујевцу, 501–511.
- Марковић 2018: А. Марковић, Технике и стратегије прозне самосвести у причама Дејана Алексића и Весне Видојевић-Гајовић, у: В. Јовановић, Б. Илић (ур.), *Књижевности за децу у науци и настави*, књ. 21, Јагодина: Факултет педагошких наука Универзитета у Крагујевцу, 285–297.
- Тропин 2020: Т. Тропин, *Међијусова трака: временска његиља у роману Дејана Алексића Цицела на крају свећа*, Zielona Góra: International Journal of Slavic Studies, 2020/2, 1–11. <<http://dirikum.org.rs/504/1/011%20mebijusova%20traka.pdf>>. 15. 9. 2023.

Vladimir D. Papić

DEJAN ALEKSIĆ'S LITERATURE WORKS FOR CHILDREN IN THE PRIMARY EDUCATION CURRICULA AND TEXTBOOKS

Summary

This paper presents an analysis of Dejan Aleksić's position as a children's writer in the current curricula and textbooks for primary education. We analysed the reformed teaching programs of the Serbian language and literature in Serbia and Republika Srpska, which include Aleksić's poetic, prose and dramatic works, as well as the methodical treatment of these texts in selected literature textbooks. We interpreted the author's work in the context of the reform of teaching programs and textbooks, and compared to other works of contemporary authors included in them. The goal of this research was to confirm the canonical position of Dejan Aleksić as a children's writer in new curricula, as well as to show the way in which his most famous works intended for children are interpreted in textbooks.

Keywords: children's literature, Dejan Aleksić, teaching programs, textbooks, contemporary Serbian literature